

Цветелина Цекова

ГНОСТИЦИЗМЪТ КАТО ПЪРВООБРАЗ НА НЮ ЕЙДЖ (Сравнителен поглед)

The author is a Doctoral student in the Department of Systematic Theology, Faculty of Theology, Sofia University “St. Kliment Ohridski”. E-mail: ttsekova@uni-sofia.bg; <https://orcid.org/0009-0005-1688-7982>

Abstract: Tsvetelina Tsekova,

The Gnosticism as a Prototype of the New Age (a Comparative View)

This article offers a comparative analysis between ancient Gnosticism and the contemporary spiritual movement known as New Age, aiming to demonstrate their deep doctrinal, structural, and worldview continuity. The central thesis argues that New Age spirituality does not represent a fundamentally new religious phenomenon but rather a modern reinterpretation and transformation of the Gnostic paradigm, adjusted to the cultural context of postmodern society. The study outlines the historical development and main doctrinal features of Gnosticism, including its radical dualism, the concept of the divine spark within the human being, salvation through hidden knowledge (gnosis), the negative attitude toward matter, and its pronounced syncretic character. These elements are systematically compared with the key principles of New Age spirituality, such as the impersonal understanding of God, self-deification, spiritual evolution, reincarnation, occult and esoteric practices, and the concept of “Christ consciousness.” Special attention is given to Manichaeism as a transitional form between ancient Gnosticism and medieval dualistic movements, as well as to the role of Theosophy and figures such as Helena Blavatsky and Alice Bailey in shaping New Age ideology. The article also examines the socio-cultural reasons for the growing popularity of syncretic spirituality in contemporary society, including the existential vacuum, identity crisis, secularization, and the search for quick and accessible forms of “spiritual fulfilment.” In conclusion, the study emphasizes the fundamental incompatibility between the Christian understanding of salvation as a gift of divine grace and the Gnostic–New Age model of self-redemption through knowledge, inner awakening, and spiritual techniques.

Keywords: *Religious Studies, Systematic Theology, New Age, Gnostic Religion, Gnosticism*

Предмет на настоящата статия е придобилото популярност в последните десетилетия движение Нова епоха (известно още като Ню ейдж). Със своята синкретичност и лесносмилаема „проповед“, то става удобна форма на религиозност за съвременните търсачи на духовни преживявания. На пръв поглед движението е с взор към бъдещето, който приканва своите „слушатели“ да получат просветление и ново съзнание чрез практикуването на богат асортимент от практики, възприети от съществуващите днес религии и техните разклонения. Когато обаче, бъде подложено на критичен анализ, на повърхността му изплуват послания, познати на човечеството още от древността. Гръмките слова за скрито познание, самоусъвършенстване, просветление, висше съзнание, тайни доктрини, мистика и скрити послания, са същите, като тези, прокламирани пред човечеството от античността до наши дни.

Дали това, което днес предлага Ню ейдж, е действително ново или е стара ерес, преоблечена в нова дреха; кое го свързва и кое го различава от гностицизма; кои са причините за популярността на синкретичната духовност; защо е привлекателна за съвременния човек? В настоящата статия се прави опит за отговор на поставените въпроси, като накратко се проследи възникването и развитието на гностическото учение и се съпостави със светогледа на Ню ейдж.

Основната цел на настоящото изложение е да докаже, че идеите на движението преповтарят тези на гностицизма. Тъй като двете религиозни системи са широкообхватни и синкретични с множество интерпретации в настоящият труд не биха могли да се обхванат всичките им елементи. За целта на изследването са изброени по-често срещаните, а главен метод на изследването е сравнително-историческият.

Трудно е да се определи произходът на гностицизма, но все пак може да бъде разграничен от значителния брой по-ранни или съвременни духовни течения, които са формирали част от доктриналните постановки на някои религии. Характерно за гностицизма е заимстването на по-ранно съществуващи митове и образи от Зороастризма, Упандашите¹, орфизма и платонизма, елинския синкретизъм,

¹ Упандаши – тайни учения, които са предавани от гуру на ученик; състоят се от 108 религиозно-философски съчинения, върху които се надграждат повечето от по-късните духовни системи в Индия. Вж. Тонева, К. *Ако любов нямам*. София: Librum, 2022, 21 [Toneva, K. *Ako lyubov nyamam*. Sofia: Librum, 2022, 21 (Bulg.)].

библейския юдаизъм или ранното християнство². Песимистичният възглед за света и човека и своеобразно осмисляните християнски мотиви са елемент от практическия живот на гностика³.

Появата на гностиците се свързва с две юдейски традиции. Първата има апокалиптично схващане за света – очаква идването на Месия (фарисеи); възприема материалните блага за корен на злото, а тялото за тъмница (есеи); дуализъм, който се изразява в засилена борба между доброто и злото с есхатологична насоченост (Кумранската община)⁴. Втората – възприема Премъдростта, описана в старозаветните книги, като личност, която ръководи пътя на спасението чрез познаването на юдейския закон, който е тайна. Двете традиции напомнят гностическите вярвания за крайно песимистично отношение към този свят и материята, разрушаването на съществуващия ред, идването на Божието царство, общ Спасител (апокалиптичната юдейска традиция) и Премъдростта или София, която е неразбрана от хората (премъдростната юдейска традиция)⁵.

Различните екзистенциални въпроси, които непрестанно вълнуват гностика, са доказателство за осъзнаването на падението на човека, както и разбирането, че душата и материята (доброто и злото) не могат да се примирят; отхвърлянето на злото и копнежът за висшето благо са показател, че човекът не принадлежи на земния свят и очаква своето единение с върховния източник, само след като настъпи краят на съществуващия материален и несъвършен ред⁶.

За древните гностици основната причина за страданието се корени в невежеството, а чрез усвояване на познанието, хората могат да

² Елиаде, М. *История на религиозните идеи. От Гаутама Буда до триумфа на християнството*. Том 2. София: Сонм, 2009, 359-360 [Eliade, M. *Istoria na religioznite idei. Ot Gautama Buda do triumfa na hristiyanstvoto*. T. 2. Sofia: Sonm, 2009, 359-360] (Bulg.).

³ Йеротич, В. *Психологическото и религиозното битие на човека*. София: Омофор, 2013, 195 [Yerotich, V. *Psihologicheskoto i religioznoto bitie na choveka*. Sofia: Omofoor, 2013, 195] (Bulg.).

⁴ Шиваров, Н. *Библейска археология*. София: Синодално издателство, 1992, 530-544 [Shivarov, N. *Bibleyska arheologia*. Sofia: Sinodalno izdatelstvo, 1992, 530-544] (Bulg.).

⁵ Архим. Павел (Стефанов). *Ялдаваот. История и учение на гностическата религия*. София: Омофор, 2008, 108-113 [Arhim. Pavel (Stefanov). *Yaldavaot. Istoria i uchenie na gnosticheskata religia*. Sofia: Omofoor, 2008, 108-113] (Bulg.).

⁶ Дорес, Ж. „Гностицизмът“. В: *История на религиите*. Том IV, бълг. превод. София: Прозорец, 2001, 453. [Dores, Zh. „Gnostitsizmat“. V: *Istoria na religiite*. Tom IV, balg. prevod. Sofia: Prozorets, 2001, 453] (Bulg.).

се спасят, реализирайки божествената си същност, и така да се положи краят на злото⁷. Божествената същност е затворената в тленното човешко тяло – божествената частица, бидейки по естество част от Добрия бог – Творецът на небесата, тя копнее да се върне, да се слее с източника си. Познанието, от своя страна, се постига чрез мистичните преживявания и мистерии, астрологичните гадания, магии, езотерични практики и аскетизъм.

Характерни за гностицизма са еkleктизмът и синкретизмът. Независимо от многото имена, понятия и теории на отделните му школи, в основата си те притежават няколко фундаментални белега: съществуването на върховен безличностен бог, творец – Демиург, дуализъм, божествена частица у човека и скрито познание (гносис)⁸. Архим. Павел (Стефанов) дава следното определение: „гностицизмът е религиозно движение, чиито две основни черти са тайно познание със сотириологическа насоченост за божествената същност на човека и антикосмически дуализъм.“⁹.

Ранните форми на гностическата духовност се свързват със споменатия в кн. Деяния апостолски Симон Влхва: „А в града имаше един човек, на име Симон, който преди това правеше магии и смайваше самарийския народ, говорейки за себе си, че е някой велик човек. Него го слушаха всички, мало и голямо, и казваха: този е великата сила Божия. А слушаха го затова, защото доста време бе ги смайвал с магиите си.“ (Деян. 8:9-11). Св. Иринеи Лионски пише следното за неговото учение: „Този човек бил прославян от мнозина, като че ли бил бог, а сам той смятал, че се е явил сред евреите като Сина, но слязъл в Самария като Отец и после ще отиде сред други народи като Светия Дух... Този Симеон от Самария, от когото водят начало всички ереси, създал секта по следния начин: в Тир ... той откупил от робство някаква жена, наречена Елена, която имал навика да води със себе си, казвайки, че тя е първото творение на ума му, майка на всичко, чрез която... създаде ангелите и архангелите.“¹⁰. На тази Еноея (Елена), след като тя създала властите, ѝ завидели и я задържали, така, неспособна да се прибере при своя отец и затворена в човешко тяло, тя се

⁷ Русев, Д. *Езотеризмът като религиозна дисфункция*. София: Librum, 2022, 25 [Rusev, D. *Ezoterizmat kato religiozna disfunktsia*. Sofia: Librum, 2022, 25] (Bulg.).

⁸ Стефанов, Архим. Павел. Цит. съч., 107 [Stefanov, Archim. Pavel. Op.cit., 107].

⁹ Ibid. 253.

¹⁰ Irenaeus, *Adversus haereses*, I, 23, 1-2.

превъплъщавала многократно. Отец, въплътен в Симон, на свой ред, дошъл да я спаси, а след това и цялото човечество¹¹.

Доктрината на Симеон е монистична и учи за трансценденталния бог, който прониква във всичко, и който се представя в света под различни форми, а целта на човека е да осъществи божествения си потенциал, заложен в него. Това, което кара историците да го отхвърлят като основател на гностическата религия, е липсата на песимистичния поглед върху материята и призрачността на Христос¹². Въпреки това Симон Влѣхва остава в историята като първия ересарх, а гностицизмът претърпява множество метаморфози, които раждат другите основни вярвания, характерни за различните школи.

Учението на гностиците за Исус Христос е първото в историята, което разделя Неговата богочовешка личност. Исус е обикновен човек – син на Йосиф и Мария, а Христос – божествено създание или духовно същество, което помни своя предвечен произход. При Кръщението в река Йордан, Христос слиза под формата на гълъб върху човека Исус и пребивава в него до кръстните страдания, когато го изоставя и се възнася при Бог Отец¹³. В Ню ейдж този разказ има следния прочит: при кръщението в р. Йордан върху Исус Христос слиза Майтрея¹⁴ и действа чрез него до разпъването на кръста, когато Майтрея го изоставя¹⁵. Предвид че докетизмът заема централно място в гностическите доктрини, то това поражда необходимостта Църквата да даде отговор. По този начин започва развитието на църковната писменост за изясняване на истинското апостолско Предание¹⁶.

¹¹ Ibid.

¹² Елиаде, М. Цит. съч. 363 [Eliade, M. Op.cit. 363]; Стефанов, Архим. Павел. Цит. съч. 127 [Stefanov, Archim. Pavel. Op.cit. 127].

¹³ Елиаде, М. Цит. съч. 365. [Eliade, M. Op.cit. 365].

¹⁴ Майтрея в будистката космология е бъдещ Буда, който сега е на небето. Най-пълно описание на Майтрея има в „Майтрея – виакarana“, където той се намира на девето ниво и ще се появи в света като Буда, когато животът на хората достигне 84 000 години от началото на съществуването им. Вж. Камбуров, И., Попмаринов, Д., Златев, К. Религиите. Будизъм. Християнство. Ислям. Кратък речник. София: фондация „Минерва“, 1994, 56 [Kamburov, I., Popmarinov, D., Zlatev, K. *Religiite. Budizam. Hristiyanstvo. Islyam. Kratak rechnik*. Sofia: fondatsia „Minerva“, 1994, 56] (Bulg.).

¹⁵ Bancarz, St., J. Peck, *The second coming of the New Age. The hidden dangers of alternative spirituality in contemporary America and its churches*. Tomas Horn, 2018, 167-168.

¹⁶ Малицки, П. *История на християнската църква*. Том 1. Бълг. превод. София: Оксиарт, 1994, 120. [Malitski, P. *Istoria na hristiyanската tsarkva*. Tom 1. Balg. prevod. Sofia: Oksiart, 1994, 120] (Bulg.).

Първите, които се зоват „гностици“, са последователите на Карпократ¹⁷. Според него съвършенството на Христос може да бъде надминато чрез практики. Св. Йоан Дамаскин свидетелства, че е „някой си азиатец, който учил,... че ако някой извършвал нещо подобно на Иисус, той е като Него“¹⁸. За гностическите проповедници Христос е божественото същество, изпратено от върховния Бог, за да спаси погиващото човечество като донесе познанието; Василид го нарича още Христов Ум (Христово съзнание при Ню ейдж).

Краят на III век е определян като златна епоха за гностическата духовност. На религиозната сцена се появява Манес, известен още и като Мани. Роден във Вавилония, той е от виден род на маги¹⁹. Своята проповедническа дейност започва след поредица от откровения и видения, а учението му се разраства. Дуализмът и отрицателното отношение към материята са представени в крайни измерения; прозрението и познанието остават главната задача на човека, за да може той да достигне спасение чрез освобождаване от материята, което напълно съвпада с „холизма на модерния Ню ейдж“²⁰. За Манес неосъзнатата душа претърпява цикъл от прераждания в различни тела, докато не бъде изкупена (т.е. да се пробуди чрез познание) или съответно осъдена.

Манихейското учение за Христос е подобно на предшестващите гностически вярвания – Христос не е Спасителят на погиващото човечество, а разпятието е символично. Той е пратеник на светлината, каквито са били и Буда, Зороастър, Авраам, Ной, св. ап. Павел и самият Мани. Тези пратеници на светлината в съвременността на Ню ейдж движението са част от „The Great White Brotherhood“ (от англ. – Великото бяло братство), което по-късно е заимствано и от Дъновизма (Всемирно бяло братство)²¹. Пратениците на светлината са обикновени хора, но преминавайки през духовна трансформация, дости-

¹⁷ Дорес, Ж. Цит. съч. 448 [Dores, J. Op. cit. 448].

¹⁸ Joannes Damascenus, *De haeresibus*, 27.

¹⁹ Поснов, М. *История на християнската църква*. Бълг. прев. Том 1. София: Анубис, 1993, 199 [Posnov, M. *Istoria na hristiyanskata tsarkva*. Balg. prev. Tom 1. Sofia: Anubis, 1993, 199] (Bulg.).

²⁰ Стефанов, Архим. Павел. Цит. съч., 219 [Stefanov, Archim. Pavel. Op. cit. 219].

²¹ Първото си писмо духовникът адресира към младите хора, а второто – към възрастните дъновисти; прави впечатление, че критиката на апологета е не толкова срещу Петър Дънов и неговото учение, колкото срещу тези, които прибягвано се насочват и припознават нещо, което е ново и съмнително, за сметка на старото и

гат до пълно или висше съзнание. На земята имат мисия да просветлят човечеството като му донесат „новото откровение“?²².

Типични гностически белези, които са характерни за манихейското учение, са: консумиране на храна с високо съдържание на светлина (растения) и спазване на вегетарианска диета; щадящо отношение към животните и природата; съзерцателен живот и не на последно място – краен аскетизъм, който трудно би могъл да се спазва от всеки последовател. Манихейската общност е разделена на две групи – свършени (избрани) и слушатели. Мани, от своя страна, е обещаният Утешител (Параклит от гръц. – Свети Дух) на християните: „А Утешителят, Дух Светий, Когото Отец ще изпрати в Мое име, Той ще ви научи на всичко и ще ви напомни всичко, що съм ви говорил“ (Йоан 14:26). Подобни претенции, че са прероденият Христос или обещаният Утешител имат също и мюсюлмански, теософски и Ню ейдж водачи (напр. Мохамед²³, Петър Дънов²⁴, Висарион²⁵ и други).

Манихейските и гностическите последователи станали притегателен център с привидния си краен аскетизъм, обещанията за висша

провереното. Вж. Сапунджиев, Архим. Евтимий. *Писма за дъновизма*. София, 1923 [Sapundzhiev, Arhim. Evtimiy. *Pisma za danovizma*. Sofia, 1923] (Bulg.).

²² Bancarz, St., J. Peck, Op. cit. p. 166.

²³ Според исляма идването на Мохамед е предсказано от Иса: „О, синове на Израил, аз съм пратеник на Аллах при вас, да потвърдя Тората преди мен и да благовестя за пратеник, който ще дойде след мен. Името му е Ахмад.“ (Коран 61:6). Името Ахмад е основанието кораничните текстове да бъдат обвързвани с тези от Евангелието, където Иисус Христос говори за изпращането на Утешителя (Йоан 16:7). Вж. повече у Тонева, К. *Християнство и Ислям: доктринално противоборство*. (Според Ерес 101-ва на Св. Йоан Дамаскин). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2023, 105-106 [Toneva, K. *Hristiyanstvo i Islyam: doktrinalno protivoborstvo*. (Sporod Eres 101-va na Sv. Yoan Damaskin). Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2023, 105-106] (Bulg.).

²⁴ Петър Дънов се самоопределя като прероден Христос. Вж. Йеромонах Висарион (Зографски). *Петър Дънов и Ванга. Пророци и предтечи на антихриста. Част 1. Петър Дънов – анализ на едно лъжеучение*. Света гора, Атон: Славянобългарски манастир „Св. Вмчк. Георги Зограф“, 2011, 104 [Yeromonah Visarion (Zografski). *Petar Danov i Vanga. Prorotsi i predtechi na antihrista. Chast 1. Petar Danov – analiz na edno lazheuchenie*. Sveta gora, Aton: Slavyanobalgarski manastir „Sv. Vmchk. Georgi Zograf“, 2011, 104] (Bulg.). Вж. също Русев, Д. Цит. съч. 69 [Rusev, D. Op. cit. 69].

²⁵ През 1990 г. Висарион бил получил откровение, че е Синът Божи, новият Месия, Светият Дух и други. Вж. Дворкин, А. *Сектознание. Част 2*. София: Омофор, 2019, 210 [Dvorkin, A. *Sektoznanie. Chast 2*. Sofia: Omofo, 2019, 210] (Bulg.).

мъдрост и таен култ²⁶. Религията на Манес се разпространява в Палестина, Мала Азия, Армения, Източна Персия и Централна Азия. Тя може да бъде определена като последен етап от развитието на античния гностицизъм и преход към средновековните павликянство и богомилство²⁷, като последното се превръща в ядро за множество ереси в Източна и Западна Европа. Засиленото им влияние в Западна Европа през XII век превръща богомилската проповед в елемент от развитието на религиозно-философската мисъл през Средновековието²⁸ и Новото време, която е неразривно свързана с гностическата магия и практики – алхимия и астрология, които са актуални и за Ню ейдж движението.

Именно тази духовна традиция намира своя продължител в края на XIX век, когато Елена Блаватска и полковник Хенри Стил Олкот, основават Теософското общество, през ноември 1875 г. в Ню Йорк, представяйки на западната аудитория източни мистики, гностицизъм и окультизъм²⁹. Названието „теософия“ идва от гръцки и буквалното му значение е „божествена мъдрост“. Според последователите му тази „мъдрост“ е основополагаща за световните религии, защото съпътствала всички велики учители и им разкривала знанието за Бога. През определен период от време всеки от тях се представял на човечеството като му предоставял новото откровение, което съответства на новата ера и на новата цивилизация³⁰. Алис Бейли, която е

²⁶ Поснов, М. Цит. съч., 203 [Posnov, M. Op. cit. 203].

²⁷ Според проф. Георги Бакалов няма никакво съмнение, че българските богомили са продължители на преходното еретическо мислене, което отвежда назад във времето на гностицизма. По отношение на идеята, че дъновизмът е „възродител“ на богомилството, проф. Бакалов не дава точен отговор, но намира за „странни“ опитите му да представи богомилството като „първооснова на една „вселенска религия на братството и любовта“, каквато роля изконно притежава от момента на създаването си и до днес само автентичното християнство“. Вж. Бакалов, Г. „За митологизмите на българския еретизъм.“ В: *Международна конференция в чест на професор доктор Тотю Коев*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2005, с. 63 и с.69 [Bakalov, G. „Za mitologizmite na balgarskia eretizam.“ V: *Mezhdunarodna konferentsia v chest na profesor doktor Totyu Koev*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2005, s. 63 i s.69].

²⁸ Ангелов, Д. *Богомилството в България*. София: Наука и изкуство, 1969, 531 [Angelov, D. *Bogomilstvoto v Bulgaria*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1969, 531].

²⁹ Bancarz, St., J. Peck, Op. cit. 66.

³⁰ Русев, Д. Цит. съч. 51-52 [Rusev, D. Op. cit. 51-52]; Макдауъл, Д. Стюарт, Д. *Заблудата. В какво вярват сектите и култовете. Как примамват последователи*. София,

наследница на Е. Блаватска и основателката на „Аркана“, първа споменава името „New Age“, което е сходно с названието „Ерата на Водолея“ (на англ. The Age of Aquarius³¹). Според възгледите на Ал. Бейли, светът се намира в ера, която е под зодиакалния знак „риби“ и следва да премине в знака на „водолея“. Това означава, че светът е в период на пробуждане, на цялостна смяна на парадигмата³² във всички сфери на живота: „Огромната, разтърсваща, необратима промяна, която ни е обхванала...е преди всичко ново съзнание...светоглед, способен да вмести в рамките си най-новите научни достижения редом с прозренията на човешката мисъл, съхранени от най-древни времена“³³.

Формирането на малки групи (70-те и 80-те години на XX век) с различно светоусещане и насоченост към разгръщане на човешкия потенциал чрез медитация и различни ритуални действия³⁴, поставят началото на духовната вълна Ню ейдж. Движението може да се определи като комплексна система, изградена от различни учения, ценности, религиозни вярвания и практики, които включват: магия, окултизъм, астрология, шаманизъм, пантеизъм, будизъм, хиндуизъм, холистични методи за лечение и самолечение, медитация, йога, спиритизъм, астрална проекция, уфология³⁵, прераждане, езотеризъм, мистицизъм, гностицизъм, паганизъм, духовна психология – визуализация, позитивно мислене, рейки, чакри, кристали и други³⁶. В стила на гностицизма Ню ейдж представя вегетарианството като високовибрационна диета с високо съдържание на „прана“³⁷. Според во-

1993, 221 [Makdaual, D. Styuart, D. Zablouda. *V kakvo vyarvat sektite i kultovete. Kak primamvat posledovateli*. Sofia, 1993, 221] (Bulg.); Дюлгеров. Д., Ил. Цоневски. *Учебник по мисионерство*. София, 1937, 363-366 [Dyulgerov. D., Il. Tsonevski. *Uchebnik po misionerstvo*. Sofia, 1937, 363-366] (Bulg.).

³¹ Това е причината „New Age“ и „Age of Aquarius“ да се използват като синоними – б.а.

³² Вж. Фъргюсън, М. *Съзаклятието водолей*. София: Анима, 1987, 24 [Fargyusan, M. *Sazaklyatiето vodoley*. Sofia: Anima, 1987, 24] (Bulg.).

³³ Ibid. p. 21.

³⁴ Димитрова, Н., Л. Латев, *New Age. Митология на постмодерното*. София, 1994, 11 [Dimitrova, N., L. Latev, *New Age. Mitologia na postmodernoto*. Sofia, 1994, 11] (Bulg.).

³⁵ Уфология – псевдонаука, занимаваща се с наблюдения на неидентифицирани летящи обекти – б.а.

³⁶ Bancarz, St., J. Peck, Op. cit. p. 2.

³⁷ Прана – дихание, космическо или човешко. Вж. Найп. Д. *Религиозните традиции на света. Пътешествие през Африка, Мезоамерика, Северна Америка, иудаизма, християнството, исляма, индуизма, будизма, Китай и Япония. Част седма. Индуизъм. Експерименти в свещенството*. София: Изток-Запад, 2006, 1286 [Naup.

дачите на движението яденето на месо образува лоша карма³⁸, затова природосъобразният начин на живот, както и щадащото отношение към околната среда са сред основните им принципи.

Доктрината на Ню ейдж наподобява гностическата: Бог е безличностен принцип, висш разум, всичко е в Бог и Бог е всичко. Човекът, притежавайки божествена същност и възможности, създава своя вселена, своя собствена реалност. Човекът е бог. Той трябва да осъзнае това и да прекрати невежеството, което замразява неговия потенциал. Затова и спасението е личен акт, то не е дар, още по-малко е снизхождение на Бога към падналото човечество. Христос не е Спасител, Той е учител, дошъл да донесе знанието на човечеството, Той е аватар, космическо същество, принцип, който пребивава във всяко същество, затова и всеки човек може да достигне Christ consciousness³⁹.

В Ню ейдж е разпространено вярването, че душите съществуват предвечно; подвластни на закона на кармата (механичен, безнравствен), те преживяват редица прераждания, а съдбата в настоящия им живот се определя от делата в отминалите вече животи⁴⁰. Това разбиране става особено популярно благодарение на психолога Майкъл Нютън и книгата му „Пътят на душите“. В нея той описва как се случва въплъщението на душите, пребиваването им в небесното пространство, избирането на живот спрямо уроците, които трябва да научат, общуването им с небесните учители, чиято роля е да подпомогнат душите да еволюират. Преражданията спират тогава, когато душата достигне съвършенство чрез езотерични и окултни практики, които да я доведат до единение с безличностния Абсолют. В индуизма това е върховният етап в просветлението – стремежът към пълното преодоляване на личността, прекратяване на умствената дейност или каквато и да е физическа дейност и сливане с безличностния дух⁴¹.

Според православния апологет Борис Маринов религиозните учения, които са лишени от вярата в личния Бог, не могат да удовлет-

D. *Religioznite traditsii na sveta. Pateshestvie prez Afrika, Mezoamerika, Severna Amerika, iudaizma, hristiyanstvoto, islyama, induizma, budizma, Kitay i Yaponia*. Chast sedma. Induizam. Eksperimenti v sveshtenstvoto. Sofia: Iztok-Zapad, 2006, 1286] (Bulg.).

³⁸ Marrs, T. *New Age cults and religions*. Living Truth Publishers, 1990, 47.

³⁹ Христово съзнание (от англ. ез.) – б.а.

⁴⁰ Тонева, К. *Ако любов...*, с. 46 [Toneva, Cl. *If I don't...*, p. 46].

⁴¹ Ibid. p. 33.

ворят нуждите и търсенията на вярващата душа⁴². Представата за безличностно безсмъртие⁴³ противоречи на православното разбиране за вечен живот и богоподобие, което се достига чрез синергията между човека и Бога⁴⁴. Християнската вяра е откровение – разкриване на Самия Бог пред творението Му. Живеейки като член на Църквата, човекът става причастен на Христовия живот и участник в нетлението и безсмъртието. Делата му добиват смисъл с вярата в Бога, но и тя, от своя страна, става спасителна чрез делата. „Вярата съдействуваше на делата му, и чрез делата вярата стана съвършена?... Защото, както тялото без дух е мъртво, тъй и вярата без дела е мъртва“ (Иаков 2:17-26). Господ очаква от повярвалите в Него не само вяра, но и да извършват добри дела (вж. Мат. 7:21); човекът е съучастник в освещението, като неговата деятелност е свързана с две прояви – да вярва в Бога и да живее според вярата⁴⁵. Подготвянето за вечен живот се случва постепенно, като се преобразува повредената от греха човешка природа.

Грехопадението на първите хора е съзнателен избор между доброто и злото, между живота и смъртта, която е естествена последица от греха (Рим. 6:23). Грехът помрачава Божия образ у човека, лишава го от благодатното общение с Твореца и настъпва цялостно духовно изменение, чиито последици не са изолирано явление – само по отношение на Адам и Ева, а преминават върху целия човешки род⁴⁶. Следователно грехът не се изразява само в отделни действия, мисли

⁴² Маринов, Б. „За някои възражения срещу молитвата“, Годишник на Софийския университет, Богословски факултет, т. XXII. София, 1944-1945, 6 [Marinov, B. „Za nyakoi vazrazhenia sreshtu molitvata“. *Godishnik na Sofiyskia universitet, Bogoslovski fakultet*, t. XXII. Sofia, 1944-1945, 6] (Bulg.).

⁴³ Митев, Д. *Христос и духовете на земята – от либералното протестантство до Ню ейдж*. София: Омофор, 2000, 267 [Mitev, D. *Hristos i duhovete na zemyata – ot liberalното protestantstvo do Nyu eydzh*. Sofia: Omofor, 2000, 267] (Bulg.).

⁴⁴ Лоски, В. *Мистическо богословие на източната църква. Догматическо богословие*. Бълг. прев. Велико Търново: Слово, 1993, 106 [Loski, V. *Misticheskо bogoslovie na iztochnata tsarkva. Dogmaticheskо bogoslovie*. Balg. prev. Veliko Tarnovo: Slovo, 1993, 106] (Bulg.).

⁴⁵ Вж. Попович, Иустин. „Вътрешната мисия на нашата Църква“, *Мирна*, 12 (2002), 56 [Popovich, Iustin. „Vatreshnata misia na nashata Tsarkva“. *Mirna*, 12 (2002): 56 (Bulg.)], където духовникът пише: „...православието е подвиг и живот и затова то се проповядва само чрез живота и подвига“.

⁴⁶ Стаматова, К. *Въведение в Православното догматическо богословие*. София: ИК „Плеяда“, 2007, 180-183 [Stamatova, K. *Vavedenie v Pravoslavното dogmaticheskо bogoslovie*. Sofia: IK „Pleyada“, 2007, 180-183] (Bulg.).

и чувства, а е „болестно“ състояние на човешката природа, чиято обнова се дарува от Бога⁴⁷.

Такова разбиране за греха, както и съзнанието за греховност са чужди на последователите на епохата на Водолея – източникът на злото и мрака е незнанието, а не греховността на падналата човешка природа. Най-голямата вина на човечеството е увереността, че няма вина, защото това е знак за умъртвяване на духовните сили и желанието за преобразяване⁴⁸. Изработвайки своето спасение в личната си реалност, Ню ейдж последователите трудно могат да изоставят „мъдростта“, която са придобили с помощта на окултните практики. „Не обезуми ли Бог мъдростта на тоя свят? „Понеже светът със своята мъдрост не позна Бога в премъдростта Божия, Бог благоволи да спаси вярващите с безумството на проповедта“ (1Кор.1:19-21). Те отхвърлят Христос и не приемат, че Бог се яви в плът (1Тим. 3:16) и редом със своите предшественици гностиците, се лишават от възможността да Го припознаят като свой Спасител⁴⁹.

Написаното дотук насочва към отговорите на поставените въпроси: *предлага ли движението нещо ново или остава стара ерес, която е преоблечена в нова дреха?*

От краткото изложение на гностическата доктрина се разбира, че „новото“ в Ню ейдж е не толкова ново: водачите и в двете религиозни движения боравят с вече съществуващи идеи и средства: свещени писания, философии, магия, природни науки, астрология и други, за да построят своите доктрини. Централно място в техните учения има копнежът към трансценденталното начало, което ръководи всичко. Знанията и откровенията им са резултат от осъществен контакт със

⁴⁷ Мандзаридис, Г. *Православен духовен живот*. Бълг. превод Аннула Христова, София: Синодално издателство, 2011, 44 [Mandzaridis, G. *Pravoslaven duhoven zivot*. Balg. prevod Annoula Hristova, Sofia: Sinodalno izdatelstvo, 2011, 44] (Bulg.).

⁴⁸ Бигович, Р. *Църква и общество*. Бълг. превод, София: Омофор, 2003, 28 [Bigovich, R. *Tsarkva i obshtestvo*. Balg. prevod, Sofia: Omofofor, 2003, 28] (Bulg.).

⁴⁹ Апостолското и светоотеческото разбиране за света и за човека се базира на христологичната основа на битието и на всичко, което съществува; чрез Боговъплъщението човекът и светът вече са преобразени Вж. Санджаковски, Ст. „Богочовекът Иисус Христос – критерий за всички ценности“, *Мирна*, 16 (2002): 35 [Sandzhakovski, St. „Bogochovekat Iisus Hristos – kriteriy za vsichki tsennosti“. *Mirna*, 16 (2002): 35 (Bulg.)]; вж. също Стаматова, К. *Църквата – общност на любовта*. София: ИК „Плеяда“, 2008, 23-25 [Stamatova, K. *Tsarkvata – obshtnost na lyubovta*. Sofia: IK „Pleyada“, 2008, 23-25] (Bulg.).

същества от напреднала цивилизация или друга реалност. Както гностиците, така и нюейджърите вярват, че посредством своята дейност стават част от голямата духовна трансформация: за първите това е процесът на универсалното духовно обновление в последните векове, което дава възможност на човешките души да се съединят с великия трансцендентален еон, възстановявайки пълнотата на Бога; за вторите – това е духовното преображение на човечеството, което започва с Ерата на водолея⁵⁰.

Не е случайна близостта между Ню ейдж и гностицизма, защото търсенето на спасение чрез освобождаване на душата от материята, самообожението, достигането до знанието, че човекът е Бог и, че Бог е човек и той не принадлежи на този свят, а на небесния, са все проблеми, които са занимавали както античните, така и настоящите поколения. Наред с посоченото, двете учения акцентират върху „знанието“, което е само за посветените – „другомислещите хора“⁵¹, които отказват да живеят в абсурдността на материалния свят. А. Диконик определя Ню ейдж движението като „гностически ренесанс“⁵², а за Н. Димитрова и Л. Латев влиянието на гностицизма върху духовната му система е забележително⁵³. Така „новата дреха“ на старата ерес е привнесената еволюционност (физическа и духовна), научност и експанзивност в налагането на „новата доктрина“, синкретично събрала духовното „знание“, което се е обогатявало през вековете и до днес. Ню ейдж претендира, че е благодетелят, открил на човечеството „тайните познания“, предавани само на избраните през вековете.

Направените изводи частично отговарят и на следващия въпрос: *кое го свързва и кое го различава от античния гностицизъм?*

Налице са повече свързващи елементи, отколкото разграничаващи, но това не изненадва. Утопията на Ню ейдж приема всеки и всичко. *Движението няма принадлежност, догмати, канони и институции и е определяно като цивилна или гражданска религия на плуралистичното мислене, в която човек избира само онова, което*

⁵⁰ DeConick, A. *The Gnostic New age. How a countercultural spirituality revolutionized religion from antiquity to today*. New York: Columbia University Press, 2016, p. 17.

⁵¹ Стефанов, Архим. Павел. „Гностицизъм и модерният окултизъм“. Във: *Философия и езотерика*. Благоевград, 2008, с. 238 [Stefanov, Arhim. Pavel. „Gnostitsizam i moderniyat okultizam“. Vav: *Filosofia i ezoterika*. Blagoevgrad, 2008, s. 238] (Bulg.).

⁵² DeConik, A. Op. cit. p. 16.

⁵³ Димитрова, Н., Л. Латев, Цит. съч. с. 8. [Dimitrova, N., L. Latev, Op. cit. 8].

му харесва⁵⁴. Последователите му не претендират, че определена религия е единствената, която води към спасение и познание на Истинния Бог. Такава концепция е неприемлива за Църквата Христова⁵⁵, предвид че спасителното дело на Господ Исус Христос е изтласкано в периферията или е напълно отхвърлено: „В света беше, и светът чрез Него стана, но светът Го не позна. Дойде у Своите Си, и Своите Го не приеха“ (Иоан 1:10-11). *Християнството не е никаква философска система, не е и никаква социална система, а е нещо напълно различно: то е любов докрай и именно такава е тайната на благочестието* (1Тим. 3:16)⁵⁶.

От друга страна, античните дуалистични, крайно аскетични и песимистични нагласи са постепенно изменени от позитивността и хедонизма на движението. Ако за античния човек материята е зло, причина за греховността и дело на злия Демиург (или Сатаната), то за последователите на Новата епоха светът е илюзия, той не е реален, материята е наситена с душевност и енергия. Тя еволюира и се просветлява, между нея и духовното има преход, а не борба⁵⁷. Ню ейдж е изчистен от сложните и комплексни митове на гностицизма относно възникването и устройството на света и на човека. Разбирането за времето като поредица от цикли се различава от гностическото движение на човешката история, която от създаването си се движи към края на този век⁵⁸.

⁵⁴ Бигович, Р. Цит. съч. с. 307 [Bigovich, R. Op.cit. 307].

⁵⁵ За опитите на някои нови религиозни движения да се съизмерват с християнството, и съответно – какъв е православният подход към тях, вж. у Стаматова, К. „Една православна позиция за отношението към нехристиянските религии.“ В: *Религиите в Европа и - на православieto*. София, 2006, 57-64 [Stamatova, K. „Edna pravoslavna pozitsia za otnoshenieto kam nehrishtiyanските religii.“ V: *Religiite v Evropa i badeshteto na pravoslaviето*. Sofia, 2006, 57-64] (Bulg.).

⁵⁶ Стаматова, К. „Христоцентрични начала на православното богословие“. *Духовна култура*, 2 (2009), 22 [Stamatova, K. „Hristotsentrichni nachala na pravoslavното bogoslovie“. *Duhovna kultura*, 2 (2009): 22] (Bulg.).

⁵⁷ Митев, Д. Цит. съч. с. 248. [Mitev, D. Op.cit. 248].

⁵⁸ За разлика от хиндуистките, вавилонските и гръцките текстове, в библейския текст се съдържа осмислянето на света като история и като процес. Вж. Мен, Ал. *Произход на религията*. Бълг. превод, Велико Търново: Университетско издателство „Св. Св. Кирил и Методий“, 1994, 107 [Men, Al. *Proizhod na religiyata*. Balg. prevod, Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Sv. Kiril i Metodiy“, 1994, 107] (Bulg.). Според о. Йоан Майендорф, сътворената природа не е онтологично автономна, тя е „създадена, за да участва в Бога, Който е не само изначалният двигател и цел на

Кои са причините за популярността на синкретичната духовност и защо е лесно за съвременния човек да се идентифицира с нея?

Днес идеите на движението Ню ейдж навлизат все повече и все по-дълбоко във всекидневието на човека⁵⁹. Окултните практики като йога, шаманизъм и тантра са особено популярни сред американските младежи⁶⁰. В резултат от настъплението и внедряването на синкретичната философия на Новата епоха на много от западнохристиянските общности вече не са им чужди практики като „християнска йога“ или „християнска медитация“⁶¹. В проповедта на Ню ейдж липсва призив за покаяние или намек за грях, като вместо тях се прокламира бърза реализация, самообожествяване, което я прави предпочитана и достъпна за съвременния потребителски свят. Тайнствеността, магизмът и окултното посвещение, които притежава движението, го прави популярно, защото кара хората да се чувстват избрани и различни от анонимната тълпа⁶².

„Екзистенциалният вакуум“, според Виктор Франкъл, е неврозата, от която страда съвременното общество – все повече хора изпитват празнота и безсмислие в ежедневието си. Индустриалното и консума-

сътворението, но и крайният смисъл...“ Вж. Майендорф, Й. *Византийско богословие. Исторически насоки и догматически теми*. Българ. превод, София: Гал Ико, 1995, с. 171 [Mayendorff, J. *Vizantiysko bogoslovie. Istoricheski nasoki i dogmaticheski temi*. Balg. prevod, Sofia: Gal Iko, 1995, s. 171] (Bulg.).

⁵⁹ Роуз, Йеромонах Серафим. *Православието и религията на бъдещето*. Българ. превод, София: ЕТ «Кирил Маринов», 1997, 277 [Rose, Yeromonah Serafim. *Pravoslavieto i religiyata na badeshteto*. Balg. prevod, Sofia: ET “Kiril Marinov”, 1997, 277] (Bulg.).

⁶⁰ Елиаде, М. *Окултизъм, магия и културна мода*. Българ. превод, София: Прозорец, 2000, 65 [Eliade, M. *Okultizam, magia i kulturna moda*. Balg. prevod, Sofia: Prozorets, 2000, 65] (Bulg.).

⁶¹ През 2018-2019г. в седем европейски страни и е направено обширно международно изследване, което показва, че значителна част от населението им се занимава със спиритуални или езотерични практики: „около една трета от запитаните... споделят, че имат личен опит с медитация, йога, тай чи и други физически упражнения; сходно висок дял четат книги на спиритуални или езотерични теми. Съответно между 10 до 20 процента от анкетираните във всяка страна споделят, че вече са участвали в спиритуален лечебен ритуал или са се възползвали от услугите на врачка или астролог“. Виж повече у Хьолингер, Ф. „Нови форми на спиритуалност в Европа.“ В: „Семинар_BG“, бр. 24 <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy24/829-novi-formi-na-spiritualnost-v-evropa.html> (01.12.2022) [HyoLinger, F. „Novi formi na spiritualnost v Evropa.“ V: „Seminar_BG“, br. 24 <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy24/829-novi-formi-na-spiritualnost-v-evropa.html>] (Bulg.).

⁶² Елиаде, М. Цит. съч., 73 [Eliade, M. Op. cit., 73].

торското общество приема мисията да запълни вакуума със смисъл и нови потребности, отчуждавайки го от традициите и ценностите⁶³. Така националните традиции се подменят със световни стандарти, националната култура – с масова култура, творчеството – с потребление, науката с псевдонаука и т.н.⁶⁴.

Душата на модерния и амбициозен човек, а това се отнася в голяма степен за младежите⁶⁵, е жадна за духовно общение, дори и то да е с „духовни учители“. Защото когато са лишени от любов, когато са „изправени пред много възможности и предизвикателства, повечето от които привлекателни, но таящи в себе си опасности, младите хора стават все по-объркани... те са отворени към различни религиозни истини, но са безразлични или отрицателно настроени към религиозните институции“⁶⁶. Може би това е една от причините човекът да допуска всякакъв тип „болна мистика“⁶⁷ и да не желае да върви към „тесните врата и стеснения път, които водят към живота, и които малцина избират“ (Мат. 7:13-14)⁶⁸.

⁶³ Франкъл, В. *Човекът в търсене на висш смисъл*. Бълг. превод. София: Хермес, 2023, с. 184-186 [Frankal, V. *Chovekat v tarsene na vissh smisal*. Balg. prevod. Sofia: Hermes, 2023, s. 184-186] (Bulg.).

⁶⁴ Тонева, К. *Секуляризираната религиозност*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, 54-55 [Toneva, K. *Sekulariziranata religioznost*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2018, 54-55] (Bulg.).

⁶⁵ Силно въздействие върху младежите оказва конкретно масовата култура на САЩ. Вж. Иродоту, Ст. *Православие и постмодерност*. Бълг. превод. София: Парадигма, 2004, 240-292 [Irodotu, St. *Pravoslavie i postmodernost*. Balg. prevod. Sofia: Paradigma, 2004, 240-292] (Bulg.); Бжежински, Зб. *Голямата шахматна дъска*. София: Обсидиан, 1997, 33 [Bzhezinski, Zb. *Golyamata shahmatna daska*. Sofia: Obsidian, 1997, 33] (Bulg.).

⁶⁶ Toneva, K. "The Way of the Young Rebellion to the Thirst for Meaning." In *Young people in Church & Society*. Vol. 1, Proceedings of 15th International Symposium on Science, Theology and Arts (ISTA 2016). 9-10 May, 2016. Alba Iulia: Reintregirea, 2016, p. 343.

⁶⁷ Болна мистика – противоположна на здравата мистика, която идва от Бога. Вж. Алексиев, Архим. Серафим. *Болна и здрава мистика*. София: „Св. Седмочисленици“, 1993, с.10 [Aleksiev, Arhim. Serafim. *Bolna i zdrava mistika*. Sofia: „Sv. Sedmochislenitsi“, 1993, s.10] (Bulg.).

⁶⁸ Повече за потиснатото езичество у модерния човек на западноевропейската цивилизация вж. у Йеротич, Вл. *Завръщане към отците*. Бълг. превод, София: Омофор, 2013, 290 [Jerotich, Vl. *Zavrashtane kam ottsite*. Balg. prevod, Sofia: Omoфор, 2013, 290] (Bulg.). Вж. също Тонева, К. „Модерният човек – между неверието и тежнението към Бога. За трите пласта у всекиго – езическия, старозаветния и новозаветния“. В: *Защитата на вярата – предизвикателства и проблеми днес*. София, 2022,

Светът, в който живеем, е определян като плуралистичен, секуларен⁶⁹, глобализиран, постмодерен, силно повлиян от науката, създаващ някаква своя си привидна култура, която се характеризира със „заличаване на границите...“⁷⁰ и други. Разбираемо е, че потребността от знание и от емпиричен опит е силно провокирана, но същевременно безспорно е, че Бог не подлежи на експерименти.

По думите на архим. Евтимий (Сапунджиев) религията е „гражданка на два свята – света на свръхестественото и света на емпирически-естественото...“⁷¹. Това означава, че научно, т.е. чрез човешкия разум, да се задават въпроси за религията е възможно само за онази част от религията, която е на „територията“ на естествено-емпиричното. Следователно, „за съвременния човек ориентирането в проблемите на религията не значи да опознава чрез разума си какво различните науки казват за религията, а да разбере следното: говори ли, какво говори и как говори самата свръхемпирична действителност за религията. Човекът трябва да се справя с тези свръхмистични факти, и ако я няма помощта на предходния опит на човечеството, тогава става податлив на влиянието на различни нови и псевдорелигиозни

с. 23-43 [Toneva, K. „Moderniyat chovek – mezhdur neverieto i tezhnenieto kam Boga. Za trite plasta u vsekigo – ezicheskia, starozavetnia i novozavetnia“. V: *Zashtitata na vyarata – predizvikatelstva i problemi dnes*. Sofia, 2022, s. 23-43] (Bulg.).

⁶⁹ Един от сериозните проблеми на секуларния свят е, че се подценява реалната опасност от секуларизацията – отхвърлянето на богослужението. Вж. Шмеман, Ал. *За живота на света*. Бълг. превод, София: Омофор, 2004, с. 156 [Shmeman, Al. *Za zhivota na sveta*. Bulg. prevod, Sofia: Omofor, 2004, s. 156 (Bulg.)]; прот. Радован Бигович извежда индивидуализма (паралелно с плурализма и секуларизацията) като трета същностна характеристика на постмодерността. Вж. Бигович. Прот. Р. *Църквата в съвременния свят*. Бълг. превод, София: Омофор, 2013, с. 23 [Bigovich. Prot. R. *Tsarkvata v savremennia svyat*. Bulg. prevod, Sofia: Omofor, 2013, s. 23 (Bulg.)].

⁷⁰ Киров, Д. *Идентичност и духовност. Човекът и неговото дело*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2013, с. 450 [Kirov, D. *Identichnost i duhovnost. Chovekat i negovoto delo*. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“, 2013, s. 450 (Bulg.)].

⁷¹ Сапунджиев, Архим. Евтимий. „12-те главни научни въпроси за религията и нейната свръхнаучна същина“. *Годишник на Софийския университет, Богословски факултет*, том 12, 1935-1936, с. 6 [Sapundzhiev, Arhim. Evtimiy. „12-te glavni nauchni vaprosi za religiyata i neynata svrahnachna sashtina“. *Godishnik na Sofiyskia universitet, Bogoslovski fakultet*, том 12, 1935-1936, s. 6 (Bulg.)].

учения⁷².

Въпросите: „кой съм аз?“, „каква е моята цел?“, „какъв е смисълът на живота ми?“ винаги са вълнували човечеството, ето защо отделните религии и учения предлагат своите отговори, като тук бяха разгледани тези на античния гностицизъм и на модерния Ню ейдж. Като подхранват гордостта на човека, те го водят към отхвърляне личността на Господ Иисус Христос и към разбирането, че човекът има силите сам да постигне своето спасение. И така, приел зова на псевдо-духовността, човекът предприема бунт срещу своя Творец, заявявайки: Аз съм Бог. Но, ако до истината се стигаше само чрез еволюцията на съзнанието, то това не е никаква истина, а е резултат на човешкото въображение и субективно възприятие.

Човекът, както съветва архим. Евтимий (Сапунджиев), би следвало да допусне, че откриването на истината е дело, което е дарено от Бога, и което е заслужено от човека, в една симбиоза по пътя към вечността⁷³. Защото „...вечен живот е това, да познават Тебе, Едного Истиннаго Бога, и пратения от Тебе Исуса Христа.“ (Иоан 17:3).

Настоящият текст представя един различен поглед върху многоликия образ на движението Ню ейдж и древния гностицизъм. Той поставя в светлината на научната общност ново поле за дискусия и възможността за по-задълбочено бъдещо изследване на темата, както и проследяване на нарастващата популярност на идеите на синкретичната философия сред младежите.

Библиография:

Ангелов, Д. *Богомилството в България*. Наука и изкуство. София, 1969 [Angelov,

⁷² Тонева, К. „Богословското творчество на проф. д-р Борис Маринов (основни проблемни ядра в контекста на История на религиите)“. В: *Професор д-р Борис Маринов: живот и академична дейност. Сборник по случай 40 години от кончината му*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2022, 75-76 [Toneva, K. „Bogoslovskoto tvorchestvo na prof. d-r Boris Marinov (osnovni problemni yadra v konteksta na Istoria na religiite)“. V: *Profesor d-r Boris Marinov: zhivot i akademichna deynost. Sbornik po sluchay 40 godini ot konchinata mu*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2022, 75-76] (Bulg.).

⁷³ Сапунджиев, Архим. Евтимий. „Потребност от откровение“. Във: *Вяра и разум. Апологетически статии*. Русе, 1940, с. 16. [Sapundzhiev, Arhim. Evtimiy. „Potrebnost ot otkrovenie“. Vav: *Vyara i razum. Apologeticheski statii*. Ruse, 1940, 16] (Bulg.).

D. Bogomilstvoto v Bulgaria. Nauka i izkustvo. Sofia, 1969, in Bulgarian].

Сапунджиев, Архим. Евтимий. „12-те главни научни въпроси за религията и нейната свръхнаучна същина“, ГСУ, БФ, том 12, 1935-1936 [Sapundzhiev, Arhim. Evtimiy. „12-te glavni nauchni vaprosi za religiyata i neynata svrahnauchna sashtina“. GSU, BF, tom 12, 1935-1936] (Bulg.).

Сапунджиев, Архим. Евтимий. Вярa и разум. Апологетически статии. Потребност от откровение. Русе, 1940 [Sapundzhiev, Arhim. Evtimiy. Vyara i razum. Apologeticheski statii. Potrebnost ot otkrovenie. Ruse, 1940] (Bulg.).

Сапунджиев, Архим. Евтимий. Писма за дъновизма. София, 1923 [Sapundzhiev, Arhim. Evtimiy. Pisma za danovizma. Sofia, 1923] (Bulg.).

Стефанов, Арим. Павел. „Гностицизъм и модерният окултизъм“, Философия и езотерика. Благоевград, 2008 [Stefanov, Arim. Pavel. „Gnostitsizam i moderniyat okultizam“. Filosofia i ezoterika. Blagoevgrad, 2008] (Bulg.).

Стефанов, Архим. Павел. Ялдаваот. История и учение на гностическата религия. София: Омофор, 2008 [Stefanov, Arhim. Pavel. Yaldavaot. Istoria i uchenie na gnosticheskata religia. Sofia: Omofo, 2008] (Bulg.).

Алексиев, Архим. Серафим. Болна и здрава мистика. София: „Св. Седмочисленици“, 1993 [Aleksiev, Arhim. Serafim. Bolna i zdrava mistika. Sofia: „Sv. Sedmochislenitsi“, 1993] (Bulg.).

Бжежински, Зб. Голямата шахматна дъска. Бълг. прев., София: Обсидиан, 1997 [Bzhezinski, Zb. Golyamata shahmatna daska. Balg. prev., Sofia: Obsidian, 1997] (Bulg.).

Бигович, Р. Църквата в съвременния свят. Бълг. превод, София: Омофор, 2003 [Bigovich, R. Tsarkvata v savremennia svyat. Balg. prevod, Sofia: Omofo, 2003] (Bulg.).

Бигович, Р. Църква и общество. Бълг. превод, София: Омофор, 2003 [Bigovich, R. Tsarkvata v savremennia svyat. Balg. prevod, Sofia: Omofo, 2003] (Bulg.).

Дворкин, А. Сектознание. Бълг. превод, Част 2. София: Омофор, 2019 [Dvorkin, A. Sektoznanie. Balg. prevod, Chast 2. Sofia: Omofo, 2019] (Bulg.).

Димитрова, Н., Л. Латев, New Age. Митология на постмодерното. София, 1994 [Dimitrova, N., L. Latev, New Age. Mitologia na postmodernoto. Sofia, 1994] (Bulg.).

Дорес, Ж. История на религиите. Том IV, Бълг. превод, София: Прозорец, 2001 [Dores, Zh. Istoria na religiite. Tom IV, Balg. prevod, Sofia: Prozorets, 2001] (Bulg.).

Дюлгеров, Д., Ил. Цоневски, Учебник по мисионерство. София: Св. Синод на Българската църква, 1937 [Dyulgerov, D., Il. Tsonevski, Uchebnik po misionerstvo. Sofia: Sv. Sinod na Balgarskata tsarkva, 1937] (Bulg.).

Елиаде, М. История на религиозните идеи. От Гаутама Буда до триумфът на християнството. Том 2, Бълг. превод, София: Сонм, 2009 [Eliade, M. Istoria na religioznite idei. Ot Gautama Buda do triumfat na hristiyanstvoto. Tom 2, Balg. prevod, Sofia: Sonm, 2009] (Bulg.).

Елиаде, М. Окултизъм, магия и културна мода. Бълг. превод, София: Прозорец, 1994 [Eliade, M. Okultizam, magia i kulturna moda. Balg. prevod, Sofia: Prozorets,

1994] (Bulg.).

Иродоту, Ст. *Православие и постмодерност*. София: Парадигма, 2004 [Irodotu, St. *Pravoslavie i postmodernost*. Sofia: Paradigma, 2004] (Bulg.).

Йеротич, Вл. *Завръщане към отците*. София: Омофор, 2013 [Yerotich, Vl. *Zavrashtane kam ottsite*. Sofia: Omofor, 2013] (Bulg.).

Йеротич, В. *Психологическото и религиозното битие на човека*. Бълг. превод, София: Омофор, 2013 [Yerotich, V. *Psihologicheskoto i religioznoto bitie na choveka*. Balg. prevod, Sofia: Omofor, 2013] (Bulg.).

Роуз, Йер. Серафим. *Православието и религията на бъдещето*. Братство Св. Герман от Аляска: Платина, Калифорния, 1997 [Rose, Yer. Serafim. *Pravoslaviето i religiyata na badeshteto*. Bratstvo Sv. German ot Alyaska: Platina, Kalifornia, 1997] (Bulg.).

Камбуров, И., Д. Попмаринов, К. Златев. *Религиите. Будизъм. Християнство. Ислям. Кратък речник*. София: фондация „Минерва“, 1994 [Kamburov, I., D. Popmarinov, K. Zlatev. *Religiite. Budizam. Hristiyanstvo. Islyam. Kratak rechnik*. Sofia: fondatsia „Minerva“, 1994] (Bulg.).

Киров, Д. *Идентичност и духовност. Човекът и неговото дело*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2013 [Kirov, D. *Identichnost i duhovnost. Chovekat i negovoto delo*. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“, 2013] (Bulg.).

Лоски, В. *Мистическо богословие на източната църква. Догматическо богословие*. Бълг. превод, Велико Търново: Слово, 1993 [Lossky, V. *Misticheskо bogoslovie na iztochnata tsarkva. Dogmaticheskо bogoslovie*. Balg. prevod, Veliko Tarnovo: Slovo, 1993] (Bulg.).

Майендорф, Йоан. *Византийско богословие. Исторически насоки и догматически теми*. София: Гал Ико, 1995 [Mayendorff, J. *Vizantiysko bogoslovie. Istoricheski nasoki i dogmaticheski temi*. Sofia: Gal Iko, 1995] (Bulg.).

Макдауъл, Д., Стюарт, Д. *Заблудата. В какво вярват сектите и култовете. Как примамват последователи*. София: сдружение „ДАР“, 1993 [Makdaual, D., Styuart, D. *Zabludata. V kakvo vyarvat sektite i kultovete. Kak primamvat posledovateli*. Sofia: sdruzhenie „DAR“, 1993] (Bulg.).

Мандзаридис, Г. *Православен духовен живот. Български превод, Синодално издателство*. София: Синодално издателство, 2011 [Mandzaridis, G. *Pravoslaven duhoven zhivot*. Balgarski prevod, Sinodalno izdatelstvo. Sofia: Sinodalno izdatelstvo, 2011] (Bulg.).

Маринов, Б. „За някои възражения срещу молитвата.“ *ГСУ, БФ, т. XXII*. София, 1944-1945 [Marinov, B. „Za nyakoi vazrazhenia sreshtu molitvata.“ *GSU, BF, t. XXII*. Sofia, 1944-1945] (Bulg.).

Мен, Ал. *Произход на религията*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. Св. Кирил и Методий“, 1994 [Men, Al. *Proizhod na religiyata*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Sv. Kiril i Metodiy“, 1994] (Bulg.).

Митев, Д. *Христос и духовете на земята – от либералното протестант-*

ство до Ню ейдж. София: Омофор, 2000 [Mitev, D. *Hristos i duhovete na zemyata – ot liberalното protestantstvo do Nyu eydzh*. Sofia: Omofor, 2000] (Bulg.).

Найп, Д. *Религиозните традиции на света. Пътешествие през Африка, Мезо-америка, Северна Америка, иудаизма, християнството, исляма, индуизма, будизма, Китай и Япония*. Бълг. превод, част 7. София: Изток-Запад, 2007 [Naup, D. *Religioznite traditsii na sveta. Pateshestvie prez Afrika, Mezoamerika, Severna Amerika, iudaizma, hristiyanstvoto, islyama, induizma, budizma, Kitay i Yaponia*. Balg. prevod, chast 7. Sofia: Iztok-Zapad, 2007] (Bulg.).

Поснов, М. *История на християнската църква*. Том 1. София: Анубис, 1993 [Posnov, M. *Istoria na hristiyanската tsarkva*. Tom 1. Sofia: Anubis, 1993] (Bulg.).

Русев, Д. *Езотеризмът като религиозна дисфункция*. София: Librum, 2022 [Rusev, D. *Ezoterizmat като religiozna dizfunktsia*. Sofia: Librum, 2022] (Bulg.).

Стаматова, К. *Църквата – общност на любовта*. София: ИК „Плеяда“, 2008 [Stamatova, K. *Tsarkvata – obshtnost na lyubovta*. Sofia: IK „Pleyada“, 2008] (Bulg.).

Тонева, К. *Ако любов нямам*. София: Librum, 2022 [Toneva, K. *Ako lyubov nyamat*. Sofia: Librum, 2022] (Bulg.).

Тонева, К. „Богословското творчество на проф. д-р Борис Маринов (основни проблемни ядра в контекста на История на религиите)“. В: *Професор д-р Борис Маринов: живот и академична дейност. Сборник по случай 40 години от кончината му*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2022 [Toneva, K. „Bogoslovskoto tvorchestvo na prof. d-r Boris Marinov (osnovni problemni yadra v konteksta na Istoria na religiite)“. V: *Profesor d-r Boris Marinov: zhivot i akademichna deynost. Sbornik po sluchay 40 godini ot konchinata mu*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2022] (Bulg.).

Тонева, К. *Въведение в Православното догматическо богословие*. София: ИК „Плеяда“, 2007 [Toneva, K. *Vavedenie v Pravoslavното dogmaticheskо bogoslovie*. Sofia: IK „Pleyada“, 2007] (Bulg.).

Тонева, К. „Модерният човек – между неверието и тежнението към Бога. За трите пласта у всекиго – езическия, старозаветния и новозаветния“. В: *Защитата на вярата – предизвикателства и проблеми днес*. София, 2022 [Toneva, K. „Moderniyat chovek – mezhdu neverieto i tezhnenieto kam Boga. Za trite plasta u vsekigo – ezicheskia, starozavetnia i novozavetnia“. V: *Zashtitata na vyarata – predizvikatelstva i problemi dnes*. Sofia, 2022] (Bulg.).

Тонева, К. *Християнство и Ислям: доктринално противоборство*. (Според Ерес 101-ва на Св. Йоан Дамаскин). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2023 [Toneva, K. *Hristiyanstvo i Islyam: doktrinalno protivoborstvo*. (Spered Eres 101-va na Sv. Yoan Damaskin). Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2023] (Bulg.).

Тонева, К. *Секуляризираната религиозност*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018 [Toneva, K. *Sekulariziranata religioznost*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2018] (Bulg.).

Франкъл, В. *Човекът в търсене на висш смисъл*. Бълг. превод, София: Хермес,

2023 [Frankal, V. *Chovekat v tarsene na vissh smisal*. Balg. prevod, Sofia: Hermes, 2023] (Bulg.).

Фъргюсън, М. *Съзаклятието водолей*. Бълг. превод, София: Анима, 1987 [Fargyusan, M. *Sazaklyatiето vodoley*. Balg. prevod, Sofia: Anima, 1987] (Bulg.).

Шиваров, Н. *Библейска археология*. София: Синодално издателство, 1992 [Shivarov, N. *Bibleyska arheologia*. Sofia: Sinodalno izdatelstvo, 1992] (Bulg.).

Шмеман, Ал. *За живота на света*. Бълг. превод, София: Омофор, 2004 [Shmeman, Al. *Za zhivota na sveta*. Balg. prevod, Sofia: Omofor, 2004] (Bulg.).

Bancarz, St., Peck, J. *The second coming of the New Age. The hidden dangers of alternative spirituality in contemporary America and its churches*. Tomas Horn, 2018.

DeConick, A. *The Gnostic New age. How a countercultural spirituality revolutionized religion from antiquity to today*. New York: Columbia University Press, 2016.

Marrs, T. *New Age cults and religions*. Living Truth Publishers, 1999.

Toneva, K. *The way of the young rebellion to the thirst for meaning. In Young people in Church and Society*. Alba Iulia, 2016.